

DOI: 10.33608/0236-1477.2020.01.29-39

УДК 821.161.2.09-1:355.1 Стефанович

Тетяна РЯЗАНЦЕВА, доктор філологічних наук, доцент,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
e-mail: tari1602@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2581-5866>

ДИСКУРС ВІЙНИ В ПОЕЗІЇ ОЛЕКСИ СТЕФАНОВИЧА

У статті проаналізовано поетику й мілітарну тематику в патріотичній і релігійній ліриці Олексі Стефановича (1899—1970), одного з митців української діаспори. Матеріал для розгляду — твори, присвячені героям Крут, Олегові Ольжичу, трагедіям Базару і Бродів, а також апокаліптичний цикл «Кінецьсвітнє». Спираючись на визначення особливостей літературних репрезентацій пам'яті, запропоноване Аляйдюю Асман, авторка розкриває основні моменти творчої стратегії О. Стефановича, яка полягає в послідовній міфологізації й сакралізації реальних місцевостей, постатей і подій, пов'язаних із досвідом боротьби за здобуття української державності в першій половині ХХ ст. та участю українців у подіях Другої світової війни.

Ключові слова: Олексі Стефанович, мілітарна тематика, пам'ять, сакралізація.

Низка мотивів, пов'язаних із війною й боротьбою за свободу Батьківщини, лучать між собою два масиви поетичної творчості Олексі Стефановича (1899—1970) — лірику патріотичну і релігійну. Кожна з них дістала різнопланове висвітлення у працях М. Антонович-Рудницької, Б. Бойчука, М. Ільницького, О. Мишанича, М. Савки, Т. Салиги та інших дослідників [1; 4; 5; 10; 12; 19; 20; 21; 22]. Комплексний аналіз доробку

Цитування: Рязанцева Тетяна. Дискурс війни в поезії Олексі Стефановича. *Слово і Час*. 2020. № 1 (710). С. 29—39. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.01.29-39>

митця в загальноєвропейському літературному контексті здійснено у двох монографіях автора цих рядків [16; 17]. Поза тим, розглядалися також мотиви радості і страждання в поезії О. Стефановича [15], міфологізація образу України [18]. Пропонована стаття має на меті поглибити висловлені раніше спостереження та вийти на ширші обрії узагальнень в інтерпретації поезики й мілітарної тематики в доробку українського митця, спираючись, зокрема, на міркування Аляйди Ассман щодо літературних репрезентацій пам'яті [2].

Темі війни й визвольних змагань належить помітне місце в доробку Стефановича, але питання про те, чи вона вербалізує особистий військовий досвід, а чи це спроба передати думки і враження, викликані прочитаним і почутим від учасників бойових дій, залишається відкритим. Хоча деякі автори (зокрема, Х. Волицька-Ференцевич) [8] твердять про особисту участь митця у визвольних змаганнях 1917—1922 рр., однак задокументованих біографічних свідчень цього наразі не виявлено. З огляду на датування відповідних творів (приміром, «До Базару», 1932; «Листопадове», 1946 та багато інших), цілком імовірно, що інформацію про трагічні обставини цих подій Стефанович міг отримати безпосередньо від їх учасників, яких було чимало серед діячів українських емігрантських кіл у Чехії. Або ж він міг черпати її з матеріалів, опублікованих у пресі, зокрема: «До історії повстанчого рейду ген.-хор. Юрія Тютюнника...» Ю. Отмарштайна (1930), «Базар 1921—1931» О. Шпілінського (1932), «Базар» Г. Рогозного (1934) та ін. [бібліографію публікацій подаю за: 6, 178—179].

Те саме вочевидь слушне і щодо бою під Крутами, на час якого (січень 1918 р.) Стефанович був студентом Волинської духовної семінарії в Житомирі. Присвячені цьому епізоду визвольних змагань вірші («Крути», «Крізь смерть») датовані 1933 р., тобто написані вже на еміграції. Уривок «До Бродів», створений 1949 р., коли поет опинився в таборах переміщених осіб у Німеччині, також указує на можливість отримання інформації про цю подію від її учасників або з матеріалів преси.

Засвідчений військовий досвід О. Стефановича часів Другої світової війни обмежується перебуванням у Празі й примусовою працею на окупантів (1944—1945), але безпосереднього відображення в його творчості (на зразок циклу М. Цветаєвої «Вірші до Чехії» 1938—1939 рр.) ці події не дістали. У нечисленних спогадах (М. Антонович-Рудницької, В. Абжолтовської, Г. Лашенко, У. Самчука) [1; 15, 90—92, 93—102; 23, 253—254] не подано жодних відомостей про службу юнака в лавах армії УНР. Однак, за словами В. Абжолтовської, яка товаришувала з О. Стефановичем у Празі, трагедія Базару глибоко хвилювала митця, і мету життя він бачив саме в тому, щоби створити велику поему, присвячену цим подіям [16, 98]. Загалом можна твердити, що боротьба за здобуття української державності й тема війни впродовж десятиліть залишалися для поета предметом поглиблених роздумів і джерелом складних переживань.

Вірші О. Стефановича, безпосередньо присвячені темі українських визвольних змагань, сказати б, фактологічні, сфокусовані на невеликому колі подій, постатей і знакових місцевостей, пов'язаних із пам'яттю про героїчні й трагічні епізоди національної історії. Ідеться, як зазначалося, про твори, присвячені героям Крут («Крути», «Крізь смерть») [23, 93, 95], фрагмент із незавершеної поеми «Базар» [23, 174—177], уривок «До «Бродів» [23, 178—180], низку віршів пам'яті Олега Ольжича, якого Стефанович знав особисто («О. Ольжичеві», «Нам не знати, як згашено кров...», «В дверях у сні з'явивсь...», «Ольжич», «Пам'яті Олега Ольжича») та ін. [23, 122, 124, 125, 126, 132]. Водночас воєнна метафорика, що асоціюється з фінальною битвою між добром і злом з Об'явлення Св. Івана Богослова, переплетена з алюзіями на реальні історичні події, посідає помітне місце у візіонерському циклі «Кінецьсвітнє», де панують есхатологічні настрої [23, 133—160].

Патріотична й релігійна лірика функціонують у творчості Стефановича як динамічна структура; два її рівні сполучаються через мотив героїзму, трактованого як стратотерпництво (добровільне прийняття мук як наслідування Христа і єдиний шлях до святості) [24], де поняття битви, подвигу, жертвовності, страждань, перемоги окреслені в межах життєвої конкретики, але поступово сакралізуються. Отже, досвід війни дістає подвійне витлумачення: у циклі «Кінецьсвітнє» війну осмислено й на рівні реальних постатей і подій, і як одну з видимих ознак Апокаліпсису; постає «як час сакрального, як час об'явлення божественного, <...> де присутність смерті змушує <...> здригатися й надає найвищу цінність різноманітним діям» [11, 223].

Авторська стратегія в інтерпретації воєнного досвіду полягає насамперед у тому, щоб сакралізувати все, пов'язане з боротьбою за свободу й незалежність, закарбувати в пам'ять нації місця звитяги та героїчні вчинки в ім'я Батьківщини, створити мартиролог, який став би дороговказом для прийдешніх поколінь. Тональність цих творів явно взорується на релігійні житія з їх перенесенням образів конкретних людей у вимір позачасовості, високого символізму [14, 94], увиразнюючи водночас і «функцію прославлення», притаманну поезії взагалі [2, 192].

Зрозуміло, що наразі не йдеться про освячення в буквальному, теологічному розумінні терміна. Сакралізацію тут слід розуміти як літературний засіб, особливу форму одивнення; сутність його (позбавити читачів автоматизму сприйняття певних речей і явищ, створити умови для їх особливого бачення, затримати читацьку увагу) окреслив іще В. Шкловський у статті «Мистецтво як прийом» (1929) [26, 13, 17]. Релігійна метафорика й систематична апеляція до Об'явлення Св. Івана Богослова підпорядковані у Стефановича саме такій меті.

Реалізація цієї стратегії починається в його поезіях із сакралізації простору й часу. Сакралізація простору найпомітніша в образі України.

Останню зображено і як конкретну територію з притаманними їй особливостями ландшафту, характеристиками ґрунтів, назвами населених пунктів, і як місце вирішальної битви Судного дня. Сакральне і профанне сполучаються в образі рідної землі через демонстрацію дії вищих сил на її теренах: трагічні події в певний момент історичного існування Батьківщини подано як репетицію Апокаліпсису. Отже, Україна в ліриці Стефановича постає як священне місце, пов'язане з масштабними й незвичайними подіями, як «зона контакту між Богом і людиною» [2, 322]; її інтерпретовано як місце «чудес, спокути, зцілення і духовного оновлення» [2, 324].

Батьківщина, за Стефановичем, гостро потребує духовного очищення, тому він запрошує Бога здійснити останній суд саме там:

Не там, в Йосафат-долині
У славі жаскій гряди,
Гряди в моїй Україні,
І там, великий, суди.
[23, 152].

Але Вітчизна для поета — це не «місце одноразової зустрічі з Богом у минулому» [2, 324]. Це, радше, місце *очікування* зустрічі з Богом, місце, де людині вже доводилося в екстремальній ситуації (під час бою, у полоні, на межі життя і смерті) шукати контактів із вищими силами й усвідомити, що «Бог — це той, хто є присутнім і водночас відсутнім, це якась безмежна відсутність» (Х. Ортега-і-Гассет) [13, 313]. Такі настрої особливо чітко артикульовано у фрагменті «До Базару», де замкнені в церкві бранці звертаються до Господа:

<...> Чому ж Ти, серцем пребагатий,
Не відізвешся, Боже? <...>
Мовчить Христос. Німіє Саваоф.
Недвижні крила Михаїла.
Ні Богів, на ангелам Його
Немає до людини діла
[23, 175—176].

Інтерпретація України як сакрального простору в поезії О. Стефановича надає особливого статусу Крутам і Базару, місцям драматичних подій у вітчизняній військовій історії першої третини ХХ ст. Для поета вони стають, за влучним виразом А. Ассман, «медіями пам'яті, вказують на невидиме минуле і підтримують з ним контакт» [2, 349].

Позаяк «<...> кров'ю вписані в історію <...> поразки та смерті набувають у міфічній, національній та історичній пам'яті визначного статусу» [2, 346], то в ліриці українського митця Крути перетворюються на «місце пам'яті», тобто місце, «<...> де відбувалися події, що стають взірцем або прикладом <...>» [2, 346]. Тут поетична візія цілком відпо-

відає героїчній інтерпретації крутянських подій, започаткованій в УНР і розвинутій у колах української еміграції.

Натомість Базар, містечко в теперішній Житомирській області, де 22 листопада 1921 р., після поразки загону УНР у бою з радянськими силами, було розстріляно 359 полонених вояків [7], постає у Стефановича як «травматичне місце»; воно, за А. Ассман, «зберігає силу події як минуле, що не минає, не може віддалитися на певну відстань» [2, 346—347]. На відміну від пам'ятних місць, травматичні місця, зауважує німецька дослідниця, «блокують позитивне смислоутворення» й не сприяють нарації [2, 346]. Постійне звернення митця до подій Базару зафіксоване згадками про них у релігійній і патріотичній ліриці 1940-х років («Вони злились в єдину гаму...», «Вічна слава», «Пам'яті О. Ольжича», «О, їх не триста...», «До Бродів») [23, 116, 117—118, 132, 153, 178—180]. Водночас поет не спромігся розробити цю тематику на рівні епічного твору (із задуманої великої поеми «Базар» збереглися лише фрагменти, а твір про події Бродів також зафіксований лише в уривку). Ці спроби засвідчують блокування нарації, а отже, доводять, що цей трагічний історичний досвід осмислено саме як травматичні місця в авторському універсумі О. Стефановича.

Інтерпретуючи Крути як «пам'ятне», а Базар як «травматичне місце», поет, однак, не протиставляє їх, а знаходить спільний знаменник в ідеї свідомої жертвовності, незламності й духовної перемоги, важливіші для нього за об'єктивну реальність воєнної поразки.

І віквічно перебує прославлена
Божих воїв тобі салют!
Замордована, закривавлена
Перемого Базару й Крут.
[23, 118].

У віршах, присвячених пам'яті Олега Ольжича, котрого митець символічно єднає у вічності з «лавами з-під Крут і Базару» [23, 132], акценти розставлені аналогічно. Страдницьку смерть показано як перемогу незламного духу над злом і жорстокістю:

<...> нещадно мучать кати,
Та не їхня буде перемога.
І ми вірим — так і було:
Не вороже, звірячо-хиже,
А дажбоже перемогло,
Побідило архістратиже
[23, 124].

Акцент духовної перемоги в боротьбі за святу справу, ідея стійкості у стражданнях уможливає релігійну візію ідеї подвигу в патріотичних

творах Стефановича й сигналізує про те, що мотив військової звитяги переростає в мотив страсотерпництва — один із містків між патріотичними і релігійними творами митця.

Місцем-медіумом пам'яті, крім Базару й Крут, є для Стефановича і Броди. В однойменному уривку, присвяченому битві під Бродами в липні 1944 р., де було знищено до 70 відсотків дивізії «Галичина» [9], поет уникає героїзації, увиразнюючи натомість моральне сум'яття й безвихідь («— «Ой, мабуть, не гаразд // Учинили ми, браття. <...> — Правда. Що не кажим, // Ми — в руках...»); вимушеність вибору на користь зла («Ми знаємо, що німці — зло, // Але й Росія — зло не менше»; «Ми йдем з одним із ворогів, // Бо лише це дає нам зброю») [23, 178—179].

Україна постає тут як бажаний трофей загарбників, що змагаються «За плодоносний наш чорнозем <...>» [23, 178], але в цілком матеріальні «простори нив» [23, 179] раптово вривається символічна «прадавня візія» найзагадковішої істоти зі «Слова о полку Ігоревім». Образ «віщого Дива» [23, 179], що кличе саме тоді, коли дивізія рушає в бій, відсилає не лише до першоджерела, де голос Дива віщує княжому війську поразку, загибель, полон та неславу. Він указує й на апокаліптичні перспективи, адже Див у поезії Стефановича — інша назва диявола. Тому Броди постають як місце травми, що асоціюється з трагедією поразки, зумовленою неможливістю достойного вибору.

Наголошена в автора співвіднесеність певних територій і місць із конкретними подіями, що відбулися там у визначений історичний момент, важливість географічних реалій лише в контексті цих драматичних подій, дає підстави твердити, що Крути, Базар, Броди й Україна загалом для митця існують передовсім у духовному, а не матеріальному вимірі, тож це не місцевості, а радше «часовості», за влучним виразом Р. Клюгер [цит. за: 2, 352], точки нерозривного зв'язку територій, подій і пам'яті про них.

Події, змальовані у віршах Стефановича, відбулися в історичному часі, але сюжет розгортається в часі сакралізованому, формат якого зумовлений християнським світоглядом митця. Загалом, у його творах відчутний нахил до циклізації часу в патріотичних творах і введення в «повсякденне життя теми Вічності» [14, 90] в циклі «Кінецьсвітне».

Ідея циклічності часу в поета вочевидь спирається на відомий уступ із біблійної Книги Еклезіаста: «Що є, то було вже воно, і що статися має — було вже, бо минуле відновлює Бог!» (Екл. 3:15) [3, 666]. Безпосередньо це артикульовано через указівку на повторюваність трагічних подій на одній території (Україна, зображена як «страшних судів сторона») [23, 157], на належність віддалених у часі ситуацій до однієї історичної парадигми («Вони злились в єдину гаму...» [23, 116]). Наголошено на готовності сучасників поета повторити подвиг героїв Крут: «<...> радо,

як ви // в буряні рушим простори <...> Радо на сурмний задуднимо зов
 // Ми по шляху грозовому, // Тому крутому, що з Крутів прийшов <...>»
 [23, 94]. У цьому річищі утверджується ідея невмирущості, воскресіння
 героїв: «Сходять нам ваші негасні сонця, // Дзвонять серця ваші вічні
 <...>»; «Їм шати залляла кров, // На шмати їх корогов, // Та кожен, кожен
 із них // Смертю смерть поборов. <...> А вони ідуть без упину, // А вони
 без спочину йдуть» («Крути», «Крізь смерть») [23, 94—95].

На лінійності й вичерпності часу, обмеженого Судним днем, вторгненні вічності в сьогодення О. Стефанович найвиразніше наголошує в циклі «Кінецьсвітнє», натхненому досвідом Другої світової війни. У цих творах Страшний суд мислиться не як віддалена в часі реалія, але як «процес, що відбувається вже тепер» (Р. Бультман) [цит. за: 25, 249], де трагічні події європейської історії першої половини ХХ ст. — це знамення останньої години людства, перші акти вселенської драми, що завершаться загибеллю глядачів-учасників. Грізна близькість Апокаліпсису увиразнюється в циклі граматично через використання теперішнього часу дієслів у динамічних гіпотипозисах (словесних картинах) катастрофічних подій, традиційно мислимих у найвіддаленішій перспективі.

Входження вічності в сьогодення оприявлено також через оксиморонний образ «воскресної загибелі». В есхатологічних поезіях він розкриває мотив кари як милості Божої, а в патріотичних поезіях постає стрижнем мотиву стратотерпництва. У циклі «Кінецьсвітнє» страждання — необхідний засіб духовного очищення, без нього неможливе життя вічне кожної людини й людства загалом, а у віршах «Крути», «Крізь смерть», присвятах Ольжичеві «Одвага. Непохитність. Чистота» [23, 126] ведуть обраних до свідомого, радісного прийняття мук і смерті заради великої мети, а відтак перетворюють звичайних людей на героїв, чия присутність у вдячній пам'яті живих парадоксально сполучає сьогодення і вічність. Пасіонарних сучасників поета змальовано як осіб, рівнозначних видатним воїнам української історії, продовжувачів їхньої боротьби («Вічна слава», «Ольжич») [23, 117—118], через символічний показ зустрічі героїв різних генерацій у вічності («Пам'яті О. Ольжича») [23, 132].

Загалом, постаті й події українських визвольних змагань виразно вписано в есхатологічний контекст. Визнаючи Україну «рівниною Апокаліпси», а українців «народом страшносудним», борців за її незалежність (Ольжича, «лави з-під Крут і Базару») поет порівнює з ангелами («Подібний до тебе як брат, // Тільки крилат, // І не вдягнен у кров») [23, 132], які в його зображенні постають насамперед воїнами, закутими в лати («рать архистратижа вся харалужна», «ангельські дружини»), готовими до вирішальної битви зі злом («ждуть за обріями Чини») [23, 116, 145]. Крім того, есхатологічний символізм імпліцитно присутній у творах, що містять епітети й метафори, пов'язані з образом

орла («клекотіння, клекіт, орлята, скривавлена орлиця») [див., зокрема: 23, 94, 175], символом Св. Івана, автора новозавітної книги Об'явлення, а також прями й опосередковані згадки про листопад місяць, коли православна церква вшановує Собор Архангела Михаїла й усіх безплотних сил, безпосередніх учасників фінальної битви зі злом у Судний день («До Базару», «Листопадове») [23, 127, 174—177].

Здійснений аналіз підводить до кількох узагальнень. Военний дискурс у поезії О. Стефановича фокусується довкола боротьби за здобуття української державності в першій половині ХХ ст. та участі українців у Другій світовій війні. Митець розбудовує національний мартиролог, прагне закріпити визначні події, постаті й подвиги в пам'яті прийдешніх поколінь, не оминаючи, однак, драматичних ситуацій відсутності вибору, мужності відчаю. Його увагу зосереджено на чотирьох трагічних епізодах: бою під Крутами (1918), розстрілу 359 українських полонених під Базаром (1921), загибелі Олега Ольжича в концтаборі (1944), бою під Бродами (1944).

Літературна стратегія О. Стефановича загалом зводиться до сакралізації й міфологізації простору, часу і власне історичних подій: поет уписує їх в апокаліптичний контекст, переплітає мотиви героїзму і стратотерпництва, виокремлює священні, пам'ятні й травматичні місця, нерозривно пов'язані з парадоксальним досвідом військової поразки, яка стала духовною перемогою. Характерна стильова риса цих творів — збереження балансу між високим символізмом і точністю реалістичних деталей, граничним рівнем драматичної напруги і чіткістю моральних акцентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович-Рудницька М. Про поета, що не вмер увесь... Олекса Стефанович (1900—1970). Вінніпег-Едмонтон, 1970. 20 с.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті [пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін]. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Біблія, або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. Б.м., б.в., 1994. 959, 296 с.
4. Бойчук Б. Два штрихи // Сучасність. 1980. Чис. 1. С. 61—66.
5. Бойчук Б. Олекса Стефанович // Координати. Антологія сучасної української поезії на Заході: У 2 т. Мюнхен: Сучасність, 1969. Т. 1. С. 62—69.
6. Верига В. Листопадовий рейд. Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 1995. 192 с. : іл.
7. Вішка О. БАЗАР, місце трагічної загибелі загону українських вояків армії УНР 1921 р. // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. 688 с.: іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Bazar> (27.11.2019)
8. Волицька-Ференцевич Х. О. Стефанович — поет особливо серйозного, «надхненного та очудненого звучання» // Альманах Українського Народного Союзу. 1999. № 89. Нью-Йорк: Свобода. С. 147—153.
9. Данилюк Ю. Броди // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наук. думка, 2003. 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Brody_mst (27.11.2019)
10. Льницький М. Stephanos Олекси Стефановича // Льницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи». Львів, 1995. С. 237—253.

11. Каюа Р. Людина та сакральне. Київ: Ваклер, 2003. 256 с.
12. Мишанич О. Вічний сурмач борні // *Мишанич О. Повернення*. Київ: Обереги, 1993. С. 112—119.
13. Ортега-и-Гассет Х. «Дегуманізація мистецтва» і інші роботи. Есе о літературі і мистецтві : збірник [пер. з исп.] Москва: Радуга, 1991. 639 с.
14. Попович М. Нарис історії культури України. Київ: АртЕк, 1998. 728 с. : іл.
15. Рязанцева Т. Радість у стражданні // Сучасні літературознавчі студії. Вип. 3: Радість і страждання як чинники культури. Збірник наукових праць. Гол. ред. В. І. Фесенко. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 145—151.
16. Рязанцева Т. Бранець Вічності. Аспекти поетичної творчості Олекси Стефановича. Київ: ВД «Києво-Могилянська Академія», 2007. 106 с.: фот.
17. Рязанцева Т. Стихія в системі: Європейська метафізична поезія XVII — першої половини XX століття. Мотивно-тематичний комплекс, поетика, стилістика. Київ: Ніка-Центр, 2014. 356 с.
18. Рязанцева Т. Батьківщина-казка. Творчість О. Стефановича в контексті літератури фентезі // Національна своєрідність української літератури фентезі. Збірник матеріалів наукових семінарів Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (22 листопада 2017, 27 квітня 2018) / Ред. Рязанцева Т. М., Канчура Є. О. Київ, 2019. С. 41—48. URL: <http://www.ilnan.gov.ua/media/k2/attachments/Zbirnyk19.pdf>
19. Савка М. Олекса Стефанович: візія України у площині міфу // *Слово і Час*. 1999. № 10. С. 8—10.
20. Савка М. Проживання Кінця в передчутті Початку. Збірка О. Стефановича «Кінець-світне» // *Молода нація*. Львів, 1999. № 12. С. 283—291.
21. Савка М. Синтез аполонівського та діонісійського начал у поезії Олекси Стефановича // *Українська філологія: школи, постаті, проблеми*. Зб. наук. праць за матеріалами міжнар. конф., присвяченої 150-річчю від дня заснування каф. укр. словесності у Львів. ун-ті (Львів, 23—25 жовтня 1998 р.). Львів, 1999. С. 707—710.
22. Салига Т. Хрест Олекси Стефановича // *Високе світло*. Львів, Мюнхен, 1994. С. 90—112.
23. Стефанович О. Зібрані твори. Торонто: Євшан-зілля, 1975. 304 с.
24. Страстотерпництво // *Українська релігієзнавча енциклопедія* URL : <https://ure-online.info/encyclopedia/strastoterpnutstvo/> (27.11.2019).
25. Цігенаус А. Есхатологія: майбутнє створеного в Бозі / Пер. з нім. О. Сметанін, В. Грицюк. Львів: Свічадо, 2006. 352 с.
26. Шкловский В. Искусство как прием // *Шкловский В. О теории прозы* Москва: Федерация, 1929. С. 9—25.

Отримано 29 листопада 2019 р.

REFERENCES

1. Antonovych-Rudnytska, M. (1970) *Pro poeta, shcho ne vmer uves... Oleksa Stefanovych (1900—1970)*. Winnipeg-Edmonton. [in Ukrainian]
2. Assman, A. (2012) *Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty*. (K. Dmytrenko, L. Doronicheva & O. Yudin, Trans.) Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian]
3. *Bibliia, abo knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu* (1994). (Trans.) [in Ukrainian]
4. Boichuk, B. (1980) Dva shtrykhy. *Suchasnist*. 1, 61—66. [in Ukrainian]
5. Boichuk, B. (1969) Oleksa Stefanovych. In *Koordynaty. Antolohiia suchasnoi ukrainskoi poezii na Zakhodi* (Vol. 1—2; Vol.1), pp. 62—69. Munich: Suchasnist. [in Ukrainian]
6. Veryha, V. (1995) *Lystopadovi reid*. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy. [in Ukrainian]
7. Vishka, O. (2003) BAZAR, mistse trahichnoi zahybeli zahonu ukrainskykh voiakiv armii UNR 1921 r. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy: (Vol. 1—10; Vol. 1)*. Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Bazar> (27.11.2019) [in Ukrainian]

8. Volytska-Ferentsevych, Kh. (1999) O. Stefanovych — poet osoblyvo serioznoho, nadkhnennoho ta ochudnennoho zvuchannia. *Almanakh Ukrainського Narodного Soiuzu*, 89, 147—153. New York: Svoboda. [in Ukrainian]
9. Danyliuk, Yu. (2003) Brody. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy: (Vol. 1—10; Vol. 1)*. Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Brody_mst (27.11.2019) [in Ukrainian]
10. Ilnytskyi, M. (1995) Stephanos Oleksy Stefanovycha. In: Ilnytskyi, M. *Vid "Molodoi Muzy" do "Prazhskoi shkoly"*, pp. 237—253. Lviv. [in Ukrainian]
11. Caillouis, R. (2003) *Liudyna ta sakralne*. Kyiv: Vakler. [in Ukrainian]
12. Myshanych, O. (1993) Vichnyi surmach borni In: Myshanych, O. *Povernennia*, pp. 112—119. Kyiv: Oberehy. [in Ukrainian]
13. Ortega-y-Gasset, J. (1991) *"Dehumanizatsiya iskusstva" i drugie raboty. Esse o literature i iskusstve*. Moskva: Raduga. [in Russian]
14. Popovych, M. (1998) *Narys istorii kultury Ukrainy*. Kyiv: ArtEk.
15. Riazantseva, T. (2006) Radist u strazhdanni. Fesenko, V. I. (Ed.) *Suchasni literaturoznavchi studii. Vyp. 3: Radist i strazhdannia yak chynnyky kultury. Zbirnyk naukovykh prats*, 145—151. Kyiv: Vydavnychi tsestr KNLU. [in Ukrainian]
16. Riazantseva, T. (2007) *Branets Vichnosti. Aspekty poetychnoi tvorchosti Oleksy Stefanovycha*. Kyiv: VD "Kyievo-Mohylianska Akademiia". [in Ukrainian]
17. Riazantseva, T. (2014) *Stykhii v systemi: Yevropeiska metafizychna poeziia XVII — pershoi polovyny XX stolittia. Motyvno-tematychnyi kompleks, poetyka, stylistyka*. Kyiv: Nika-Tsestr. [in Ukrainian]
18. Riazantseva, T. (2019) Batkivshchyna-kazka. Tvorchist Oleksy Stefanovycha v konteksti literatury fentezi. *Natsionalna svoieridnist ukraïnskoi literatury fentezi. Zbirnyk materialiv naukovykh seminariv Tsentru z Doslidzhennia Literatury Fentezi pry Instytuti literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy (22 lystopada 2017, 27 kvitnia 2018)*, pp. 41—48. Kyiv. Retrieved from <http://www.ilnan.gov.ua/media/k2/attachments/Zbirnyk19.pdf> [in Ukrainian]
19. Savka, M. (1999) Oleksa Stefanovych: viziia Ukrainy u ploschyni mifu. *Slovo i Chas*, 10, 8—10. [in Ukrainian]
20. Savka, M. (1999) Prozhyvannia Kintsia vperedchutti Pochatku. Zbirka O. Stefanovycha "Kinetssvitnie". *Moloda natsiia*, 12, 283—291. [in Ukrainian]
21. Savka, M. (1999) Syntez apolonivskoho ta dionisiiskoho nachal u poezii Oleksy Stefanovycha. *Ukraïnska filolohiia: shkoly, postati, problemy. Zbirnyk naukovykh prats za materialamy mizhnarodnoi konferentsii, prysviachenoi 150-richiu vid dnia zasnuvannia kafedry ukraïnskoi slovesnosti u Lvivskomu universyteti (Lviv, 23—25 zhovtnia 1998 r.)*, 707—710. Lviv. [in Ukrainian]
22. Salyha, T. (1994) Khrest Oleksy Stefanovycha. In *Vysoke svitlo*. Lviv—Münich, pp. 90—112. [in Ukrainian]
23. Stefanovych, O. (1975) *Zibrani tvory*. Toronto: Yevshan-zillia. [in Ukrainian]
24. Strastoterpnystvo. In *Ukraïnska relibiieznava entsyklopediia*. Retrieved from <https://ure-online.info/encyclopedia/strastoterpnystvo/>. [in Ukrainian]
25. Ziegenaus, A. (2006) *Eskhatolohiia: maibutnie sotvorenoho v Bozi* (O. Smetanin & V. Hrytsiuk, Trans.) Lviv: Svichado. [in Ukrainian]
26. Shklovskiy, V. (1929) Iskusstvo kak priyom. In: Shklovskiy, V. *O teorii prozy*, pp. 9—25. Moskva: Federatsiya. [in Russian]

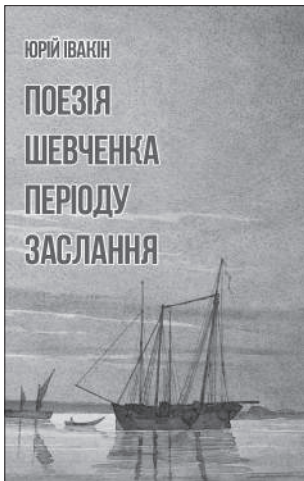
Received 29 November 2019

Tetiana Riazantseva, doctor of philology,
Shevchenko Institute of Literature
4 M. Hrushevskoho str., Kyiv 01001
e-mail: tari1602@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2581-5866>

DISCOURSE OF WAR IN OLEKSA STEFANOVYCH'S POETRY

This article focuses on the military topics and poetics in the patriotic and religious poetry of Oleksa Stefanovych (1899—1970), one of the most interesting Ukrainian diaspora writers. The question of his personal war experience remains open, but the topic of war and the struggle for independence is an important element of his poetry. The material for analysis is taken from his Apocalyptic cycle “The World’s End” (“Kinetssvitnie”) inspired by the events of the WWII, from his patriotic poems dedicated to the heroes of Kruty and Oleh Olzhych, and from the fragments of his unfinished poetic works on the tragic events of Bazar (“Do Bazaru”) and Brody (“Do Brodiv”). Based on Aleida Assman’s descriptions concerning the peculiarities of memory representations in literature, the author demonstrates the main points of Stefanovych’s creative strategy. It is focused on the sacralization and mythologization of real places, figures, and events connected with the struggle for Ukrainian statehood in the early 20th century and the participation of Ukrainians in the events of the WWII. Stefanovych sacralizes space and time by putting the real tragedies of Ukrainian history into the Apocalyptic context and interweaving the motifs of martyrdom and heroism. In his poetic universe the sites of historical events become the places of worship, memory or trauma tightly connected with the paradoxical experience of military defeat that turned to be the moral victory. The typical stylistic traits of Stefanovych’s poetry are defined as the balance between the high symbolism and accuracy of naturalistic details, the extreme level of dramatic tension and exact moral accents.

Keywords: *Oleksa Stefanovych, military topics, memory, sacralization.*

Івакін Ю. Поезія Шевченка періоду заслання / Упоряд. Є. Лебідь-Гребенюк. 2-ге вид.

Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України, 2020. 224 с.

У монографії, уперше виданій 1984 р., досліджено поетичну творчість Тараса Шевченка років заслання. Автор розкриває значення поезії цього періоду в художньому розвитку як самого митця, так і всієї української літератури XIX ст., висвітлює художнє новаторство Шевченка, прикметні риси його стилю, головні мотиви його поезії, приділяючи особливу увагу поглибленню психологізму в ліриці і поемах 1847—1850 рр. Поетична спадщина Шевченка періоду заслання розглядається на літературному і соціально-історичному тлі тієї епохи.

Наші
презентації